

Тлуха людина і Церква

Ігор Кобель, доктор філософії Ph.D., кандидат педагогічних наук,
доцент Українського католицького університету,

ПРАКТИЧНИЙ ПОРАДНИК ДО РОЗУМІННЯ ПРИНЦИПІВ ДУШПАСТИРСТВА ДЛЯ ГЛУХИХ ТА СЛАБОЧУЮЧИХ ОСІБ.

І як будуть проповідувати, коли не будуть послані? (Рм. 10, 15)

Вступ

Ці настанови розроблені у відповідь на численні запити від священників, серед прихожан яких є глухі особи, та громадських організацій, які працюють з глухими та слабочуючими, а також від багатьох глухих осіб, які хочуть мати священника, що буде спілкуватися з ними на доступній їм мові.

Даний мануал розроблений на основі вивчення існуючого закордонного досвіду Католицької церкви по роботі із громадою глухих та у консультаціях із глухими людьми та фахівцями у сфері глухознавства. Тут описано кращий досвід душпастирської та священницької праці в єпархіях церкви, де є глухі і слабочуючі миряни.

Неможливо створити якусь збірку настанов, які б мали готові відповіді на всі питання, а тому цей документ є спробою визначити основні принципи для розуміння священницького служіння в громаді глухих, а також принципи підбору священників для душпастирської роботи із глухими та вимоги до їх кваліфікації, знань та навичок для служіння в громаді глухих та слабочуючих.

Українська громада глухих: особливості становлення та розвитку

Глухота, як складова концепції неповносправності

Терміни *глухота*, *глухий* має доволі широке значення, що може означати порушення слуху в широкому діапазоні від слабкої втрати слуху до тотальної глухоти. В даному контексті ми ведемо мову про осіб, які мають або вроджену ваду слуху більше 90 дБ або таку, що сталася в долінгвальний період розвитку, і яка перешкоджає їм мати повноцінне звукове (словесне) спілкування з оточуючими і аудіо контакт із навколишнім середовищем. Це люди, які незважаючи на відповідне слухопротезування і аудіо-вербальне навчання, змушені покладатися на жестову мову, зчитування з губ та інші види спілкування.

Долінгвальний період – це період 1-3 років від народження, що вважається критичним періодом для засвоєння мови. *Післялінгвальні* глухі –це люди, в яких втрата слуху сталася після того, як вони засвоїли мову та мовлення. До цієї групи відносять також *пізноглухлих* людей.

Потреби і душпастирські підходи до цих двох груп людей мають бути різні.

Постлінгвальні глухі, пізнооглухлі та слабочуючі із невеликим ступенем втрати слуху мають можливість інтегруватися в свою місцеву (чуючу) церковну громаду при мінімальній допомозі ззовні. Але долінгвальні глухі мають постійні труднощі у підтримуванні стосунків з місцевою церковною громадою і самою церквою, а тому потребують постійної допомоги спеціально тренованої людини, щоб відчувати себе частинкою церкви. Глухі миряни потребують також збиратися разом для спілкування, обговорення питань стосовно церкви і віри, що їх хвилюють, а також вирішення своїх проблем у взаємовідносинах із чуючими прихожанами та священнослужителями, вирішення організаційних питань тощо.

Наші пращури в поганські часи вірили в демонічну природу хвороб і патологій, що знайшло широке відображення у фольклорі і певних традиціях. Історична уява часто пов'язувала людей, які були глухі, сліпі чи мали фізичні вади, з розумовою чи психологічною неповносправністю. В українській мові використовувались такі слова як *хромець*, *сліпець* та *каліка* аж до XVIII століття, коли їм на зміну прийшло з французької мови слово *інвалід*.

Одна з причин, чому слово *інвалід* і досі вживається в Україні по відношенню до осіб з неповносправністю, особливими потребами або з обмеженою мобільністю, лежить в лінгвістичній царині неадекватного перекладу на російську мову міжнародно прийнятої термінології. В силу того, що російська мова і російська термінологія домінувала в СРСР, тому терміни автоматично транслітерувались на українську мову.

В Україні, як і в багатьох інших пострадянських країнах включаючи Росію, диференціація в термінології, що стосується неповносправностей і особливих потреб, базується на здатності *працювати* або на важкості хвороби чи неповносправності, що відбиває наступну логіку: неповносправність – (*спричиняє*) неможливість працювати – (*спричиняє*) соціальну неповноцінність. В навчальному чи психологічному контексті цей підхід передбачає відсутність компенсаторних механізмів особи чи її педагогічну запусненість (термін *неповноцінність* ще й зараз нерідко вживається в українській та російській педагогіці по відношенню до дітей, що мають труднощі у навчанні чи проблеми психофізичного розвитку).

В Радянському Союзі проблеми, що супроводжували дітей з особливими потребами, визнавалися лише їхніми родинами і тими спеціалістами, що визначали їх подальшу долю. У комуністичному суспільстві існувала тотальна необізнаність у проблемах, що їх мають неповносправні особи та їх родини (напр. основна маса людей не знали, що глухі вчилися в школах). Неповносправність вважалася необговорюваною і невидимою: дітей вчили не показувати пальцем і не витріщатись на неповносправних, а також не обговорювати вади людей, з якими вони

зустрілися. Цей підхід був успадкований незалежною Україною, а тому розуміння суті неповносправності ще не проторило свій шлях ні в суспільну свідомість, ані в засоби масової інформації. В суспільстві не виплекано розуміння потреб членів суспільства, які є "іншими", і відсутня суспільна дискусія про неповносправність, інвалідність чи особливі потреби.

Громада глухих: історія виникнення громади, підходи у навчанні глухих та взаємовідносини громади із церквою

Протягом століть освіта була одним із важливих шляхів для Церкви вчити і розповсюджувати Боже Слово. Як вчить нас історія, у багатьох країнах освітні, реабілітаційні та інші послуги для осіб, що мають особливі освітні потреби, були засновані християнськими місіонерами. І в першу чергу це стосується країн, що розвиваються, котрі були під колоніальним управлінням. Це робилося в ім'я виконання заклику Господа «Ідіть і несіть благовість всім створінням».

Піонерами в справі навчання глухих були католицькі священники. Французький священник Аббат де Лепе (Abbé Charles Michel de l'Épée, 1712 - 1789) вважається «батьком» спеціально організованого навчання та виховання глухих. Він заснував першу в світі школу для глухих у Парижі в 1755 році. Ця школа мала великий вплив на розвиток світового глухознавства і сурдопедагогіки. Аббат де Лепе винайшов свій власний метод навчання, що базувався на придуманих ним жестах, що накладалися на французьку граматику. Це дало початок так званому мімічному методу на противагу чистому усному методу, що базувався на використанні усного мовлення і зародився в Німеччині. Засновником німецької школи був Самуїл Гейніке, який заснував школу для глухих у Лейпцігу в 1778 році. Він проводив навчання глухих лише на основі звукової мови і виступав з різкою критикою французької системи (Ярмаченко, 1975). На протязі століть спостерігається запекла боротьба між послідовниками обох методів навчання та спілкування нечуючих. Іншою видатною особою у сфері навчання глухих став Франс де Сейлс, швейцарський єпископ у Женеві (1567-1622), який подібно до Аббата де Лепе винайшов власну систему для навчання глухих із використанням жестів. Франс де Сейлс є святом католицької церкви і вважається покровителем глухих.

Перша згадка про глухоту і глухих в українській історії йде вглиб X століття. В Київській Русі для глухих як і для інших неповносправних дітей при деяких монастирях відкривали притулки. Перші офіційні документи про опіку датуються X ст., коли князь Київський Володимир Святославович указом від 996 р. зобов'язав церкву дбати про таких осіб. Є докази, що в Києво-Печерській лаврі вже в першій половині XI ст. відкрився притулок для дітей, у якому окрім сиріт,

хворих та убогих, перебували й так звані калічні діти (глухі, сліпі, розумово відсталі, каліки). З прийняттям християнства в Київській Русі було запроваджено закони з Візантії, які було взято за основу Кормчих книг, які постійно доповнювалися. Були в них положення, що стосувалися становища “сліпих, глухонімих, божевільних та нестямних” у сім’ї, охорони їхнього майна та інших громадських прав, відповідальності перед кримінальним законом: «аще кто глухонемому или слепому посмеется, да будет отлучен»; «глусії и немїи добре составляются в наследие» (Калачев, 1850, стр. 31). Цікаво, що ще в Уставі Князя Володимира «слепец і хромец» зараховувалися до церковних людей (тобто, були на утриманні церкви і/або офіційно мали право просити милостиню). Пори турботу церкви про обездолених, у суспільстві неповносправність включаючи глухоту і німоту сприймалася як покарання Боже (Ярмаченко, 1975). І така суспільна думка існувала протягом століть аж до XIX століття, коли стали виникати перші школи для глухих в Росії та Україні. В школах був прийнятий усний метод навчання, що домінував в той час в Європі. Жестова мова у школах була заборонена. Кінець XIX століття ознаменувався відкриттям нових шкіл, однак на початок XX століття лише невелика частина глухих дітей мала змогу навчатися у спеціально створених школах. В цих школах учні опановували ремесла, а навчання грамоті не було пріоритетним в школах для глухих. Батьки хотіли лиш дати своїм глухим дітям якийсь фах, щоб в майбутньому вони змогли якось себе прогодувати. З утворенням СРСР школи для глухих стали складовою частиною системи спеціальної освіти, і їх число невпинно збільшувалось. Деякі радянські вчені і практики почали піддавати сумніву ефективність усного методу навчання глухих. Виготський (1983) був одним із перших, хто змінив уставлену думку на жестову мову як безсистемне вживання жестів. Він дійшов до висновку, що жестова мова є мовою у лінгвістичному значенні, якої необхідно навчати глухих дітей. І, хоча, цей постулат про білінгвізм пізніше був підхоплений на Заході, Росія і Україні залишались прихильними до усного методу навчання.

Великої шкоди справі дослідження і використання жестової мови в навчальному середовищі завдала стаття Й.Сталіна «Марксизм і вопросы общего языкознания», де жестова мова була названа сурогатом і поставлено завдання допомогти "нашим глухим боатам оволодіти мовленням". Після цієї публікації жестова мова була повністю видавлена із освіти. В Україні в 2006 році була створена Лабораторія із досліджень української жестової мови в Інституті спеціальної педагогіки Академії педагогічних наук України, а сама жестова мова була повернена до шкіл для глухих та слабочуючих дітей у 2009 році наказаом міністра освіти та науки України.

Українське товариство глухих

В Україні в 1933 році було створено Українське товариство глухих, в яке приймають глухих та слабочуючих з 14 річного віку. УТОГ - це потужна громадська організація із особливим статусом, який вона успадкувала з радянських часів. Також членами УТОГ є педагоги і працівники 58 спеціальних шкіл-інтернатів для глухих дітей та 40 дитячих дошкільних закладів для дітей із втратою слуху, а також деякі чуючі члени сімей, в яких є глухі. В 2012 році кількість членів УТОГ складала більше 55 000 осіб. Організація управляється Центральним правлінням, а в кожній області є обласні управління УТОГ. У її володінні є 38 промислових підприємств, які випускають різноманітну продукцію, а також мережа клубів для глухих, в яких діють театри та різноманітні мистецькі асоціації та об'єднання, спортивних споруд та кілька будинків відпочинку.

УТОГ сам заробляє кошти на свої потреби, але також отримує часткові дотації із бюджету держави.

Взаємовідносини громади глухих і церкви: потреба змінити парадигму

Історики зазначають, що в старі часи у відносинах церкви і глухих у європейських країнах панувала модель доброчинства і «святості», коли до глухонімих (термін того часу) серед інших категорій людей із різними вадами ставилися як до неповноцінних. Це також було характерно і для України. Власне цей термін *неповноцінність* або *каліка* відбивав суть цих відносин: суспільство

бажало зробити що-небудь корисне для обездолених. Тому їм і дозволялося офіційно просити милостиню. Власне, сам термін каліка відповідає англійському handicapped і одна з версій, що пояснює походження цього слова, твердить, що це відображення руки над капелюхом чи з капелюхом, що просить милостиню.

В кожній країні в усі часи завжди була певна кількість людей, що будучи хрещені при народженні, не були здатні отримувати християнське послання, бо були "чужими" як в чуючому світі, так і в чуючій церкві через проблеми із слухом. Це були глухі люди. Тому, коли більш як двісті п'ятдесят років тому Аббат де Лепе заснував першу школу для глухих, спричинивши появу подібних шкіл по всій Європі, крім освітніх завдань, ці школи стали намагатися доносити Слово Боже до глухих. Проте робили вони це протягом тривалого часу з перспективи чуючих людей, що вважали глухоту дефектом і відповідно свою діяльність, як вчительську так і душпастирську, вважали благочинністю, покликаною наблизити глухих до чуючих, намагаючись змінити глухих осіб і не сприймаючи глухих рівним чуючим. На дві години запанувала думка, що її висловив лікар школи для глухих Проспер Меніре:

Глухі вважають, що вони нам рівня у всіх аспектах. Ми повинні бути благодуні і не руйнувати цю ілюзію. Але, у що б вони не вірили, глухота є хворобливим дефектом, і ми маємо лікувати його, незважаючи на те, чи ті, хто має цю недугу, страждають від неї чи ні.

Отже, глухі люди вважались дефективними, і вони повинні були знати їхнє місце. Проте, незважаючи на такі погляди чуючого суспільства, релігійні брати і сестри важко працювали і ми не маємо права недооцінювати їх вклад. Правда, результати праці з глухими в XIX столітті виявились більш результативними в ділянці освіти і навчальних досягнень глухих, ніж в справі залучення глухих до активного релігійного життя.

Пізніше прийшла патологічна модель. Термін *особа (людина) з ураженням слухом* прийшов на зміну терміну *глухонімий*. Але патерналістичний підхід залишився.

Сьогодні прийшов час перейти від патологічної (медичної) моделі до більш гуманістичної по відношенню до глухих. Адже патологічна (медична) перспектива апріорі вбачає у глухих людях дефект – ваду слуху, що має бути полагоджена медично (хірургічне втручання) чи аудіологічно (слухопротезування і звукопідсилення). При цьому глухих вважають за людей з погано розвиненою мовою і мовленням, і це накладає негативний відбиток на відношення чуючого суспільства до глухих людей: ми просто наперед висуваємо проблему зі слухом і мовленням, забуваючи при цьому, що глуха особа це є більше ніж її вуха, здатність чути чи вербально спілкуватися.

Отець Андрій Нагірняк, капелан шпиталю Митрополита Шептицького на III-му Архиепархіальному Соборі Львівської Архиепархії Української Греко-Католицької Церкви «Ісус – джерело відродження українського народу», який відбувся у грудні 2001го року, з сумом відзначив, що Церква також не уникнула медичного або паталогічного підходу у трактуванні людей, що маєть особливі потреби

Ми у Церкві, як і в суспільстві, піддаємось впливу медичного трактування, звертаючи увагу навіть не на особу, а на її проблему, замість того, щоб звертати увагу на цілу церковну спільноту, в якій кожна особа потребує бути сприйнятою. Церковна громада повинна допомогти кожній людині віднайти своє місце у ній, відчувати свою гідність та віднайти свої дари для служіння у цій спільноті. А це означає не інституалізацію, а повноправну участь неповносправних осіб в усьому житті церковної громади

За останні кілька десятиліть в розвинених країнах відбулася гуманістична зміна парадигми по відношенню до глухих: освітяни, психологи та лінгвісти почали розглядати особу як цілісну особистість в першу чергу, а не як людину з проблемами мови і мовлення чи вадами слуху.

Цей гуманістичний підхід є дуже важливим для людей, що забезпечують душпастирство для глухих. Церкві слід також відійти від патерналізму і перейти до співпраці. Це означатиме перехід від концепції робити для глухих до концепції робити разом з глухими.

Ватикан 2009: час радикальних змін

В 2009 р. в Римі відбулася Міжнародна конференція “Єффата. Глуха людина в житті Церкви”, яку організувала Папська Рада з питання охорони здоров’я і медичних працівників. Конференція показала наскільки серйозно відноситься Папа і Католицька церква до проблем, що їх мають глухі люди – миряни Церкви. Це була унікальна можливість для членів громади глухих з усього світу, які залучені до життя і функціонування Католицької Церкви, звернутися до отців Церкви і просвітити їх щодо соціологічних, психологічних, медичних, родинних та особливо душпастирських реалій глухих людей як членів Церкви. У підсумковому документі конференції зроблена надзвичайно важлива заява:

Відмінність цієї конференції від інших, що мали місце в минулому і стосувалися різних форм неповносправності, лежить в намаганні підкреслити факт, що вади слуху, які є чисто сенсорними, повинні трактуватися окремо від інших вад, навіть і тоді, коли мова йде про віру та релігійну практику (Report, 2009)

Серед переліку завдань, що поставила конференція з Папського благословлення, одним із найважливіших є створення центрального органу у Церковному управлінні на національному рівні, що буде проводити і координувати душпастирську роботу серед глухих.

Пропоновані пастирські ініціативи для ширшого залучення глухих в життя Церкви

Існуючі перепони для здійснення ефективного традиційного душпастирства

Глухі спілкуються жестовою мовою, яку вони вважають своєю рідною мовою. Раніше вважалося, що жести́ва мова – це штучний допоміжний засіб для спілкування людей, що мають значну втрату слуху, що не дозволяє сприймати звуки мовлення та артикулювати звуки у відповідь. Міжнародний погляд на жестові мови різко змінився починаючи із 60х років минулого століття, коли американський вчений вільям Стокі вперше дослідив лінгвістику Американської жестової мови і доказав, що це власне є повноцінна мова зі всіма лінгвістичними атрибутами – фонетикою, грамати́кою, синтаксисом та лексикою. І жести́ва мова жодним чином не пов'язана із мовою чуючого населення даної країни. Тому відразу постало питання про те, що необхідно налагоджувати душпастирське обслуговування доступною мовою без посередницьких послуг перекладача, а тому вільне володіння жестовою мовою має стати необхідним для всіх, хто прагне провадити реальне і значиме душпастирство для глухих. Вольтер говорив, що вухо є дорогою до серця, а в даному випадку цю роль мають відіграти руки священника.

Але лише саме опанування чуючими духівниками жестовою мовою не вирішить питання. Досвід вказує, що на початках чуюча особа, що приступає до апостольської праці серед глухих, оволодівши достатніми навичками спілкування жестовою мовою, може помилково увірувати в можливість повністю справитися з новими для неї обов'язками духівника для глухих. Вже згодом приходить усвідомлення, що перед цією особою стоїть виклик не лише досконалого опанування жестовою мовою, а й необхідність подолати психологічні впливи, які глухота привносить у процес спілкування, мову та мовлення, а також часто спричиняє відставання в когнітивному розвитку та може привносити певні психічні особливості у характер глухої особи, як-то, нетерпимість, дратівливість, незадоволення віж життя. Спеціалісти вважають, що найбільшим викликом все ж є не стільки проблема слухового сприймання і рівень розвитку мовлення глухих осіб, а брак мови та грамотності, що переростає часом у серйозну ваду, яка може стати на шляху розуміння біблійних текстів та літургії. В міжнародній науковій літературі виокремлено деякі основні фактори, які значно утруднюють глухим участь в літургічному житті Церкви:

- Рівень знань глухих, рівень грамоти та навички абстрактного мислення є недостатніми до розуміння складних релігійних текстів, що розраховані на розуміння, а не зазубрювання

- Значима і усвідомлена участь в літургії дуже утруднена через символізм і абстрактність ідей, що присутні у службі
- Вади мови і мовлення, а також порушене слухове сприймання унеможливають спілкування з чуючими членами пастви, робить неможливим *усвідомлену* участь у спільних заходах
- Задоволення сакраментальних потреб неможливе через брак або й повну відсутність відповідно навчених священнослужителів та інших працівників Церкви.

В Україні список можна доповнити тим, що в Українській жестовій мові немає уніфікованої термінології, що стосується Церкви і духовного життя, немає систематично організованих літургій із сурдоперекладом, немає глухих священнослужителів, і не залучалися глухі особи до активного релігійного життя в Українській Католицькій церкві. Також в Україні немає наукових досліджень ні громади глухих, ні культури глухих, ні історії громади глухих. Культура глухих дуже багата: малярство і поезії глухих митців, розвинені театри, танцювальні ансамблі та художнє виконання пісень, а також існує глухий фольклор, що передавався із покоління в покоління, а в сучасних умовах увіковічнюється на відео носіях. В Україні мистецтво глухих стоїть на високому рівні включаючи народні промисли, кераміку і циркове мистецтво, проте все це не стало об'єктом наукового вивчення, бо все, що засновано на жестовій мові, як і сама жестова мова, не вважалося вартісним. Особливого розвитку набув спорт глухих, де проводяться окремі змагання серед глухих з багатьох видів спорту.

Як неодноразово зазначалося на конференціях із навчання і виховання глухих в Україні, рівень знань, а особливо мова і читання у випускників шкіл глухих є на низькому рівні через використання виключно усної української мови в навчальному процесі.

В силу вищезазначених причин з сумом відзначаємо, що сфера душпастирства для глухих є упущеною з уваги як Церкви, так і самої громади глухих. Так само упущена ділянка роботи із школярами та молоддю, які часто навіть і хрещені, проте у своїй масі є далекі від свідомої участі у церковному житті.

Чорновик плану дій для України

Літургія і традиційне церковне пояснення віри видається занадто вербальним, абстрактним і інтелектуально не завжди осяжним для долінгвально глухих людей, у яких значно обмежене мовлення і сама мова. Нашим завданням є зробити це більш візуальним, менш вербальним, більш активним і передбачити більш активну співучасть. Іншими словами, літургія і церковне життя для глухих повинно стати орієнтованим на око, а не на вухо, так, як це зроблено в Європі та Північній Америці. Там давно пішли шляхом візуалізації літургії та інших адаптивних заходів щодо

церковного життя пастви, де присутні глухі, і досягли чудових результатів. Нам слід серйозно вивчати їх досвід. На думку приходять першочергові кроки, що їх слід зробити для організації ефективної системи залучення глухих до Церкви та забезпечення душпастирства:

- Відбір і навчання чуючих священнослужителів, які виявлять бажання до праці із глухими
- Підготовка і видання словника жестової мови, що включатиме церковну і літургічну лексику
- Організація всестороннього катехитичного та літургічного періодичного видання, що вплине на становлення душпастирської роботи та релігійного виховання серед глухих дорослих, молоді та дітей
- Розробка літургії адаптованої до особливих потреб глухих з опорою на візуальну символіку і можливо *спрощеним лексичним змістом* з тим, щоб глухі могли приймати участь усвідомлено і з повним розумінням
- Рекрутування волонтерів, які після відповідного навчання, зможуть і будуть вповноважені виявляти родини із глухими дітьми, молоддю та дорослими і у співпраці їх громадою глухих і Українським товариством глухих встановлювати з ними зв'язки
- Рекрутування і відбір глухих осіб для навчання в семінарії з можливою подальшою висвятою і утворенням окремої єпархії для глухих
- Започаткування координації всіх кроків на національному рівні

Наша турбота про глухих повинна вийти за рамки чотирьох стін і прийти до глухих в їх оселі та їх душі. Кожен раз, коли Ісус своїм дотиком лікував хворих, калік і обездолених, він давав нам модель, яку ми маємо наслідувати у душпастирстві для неповнрсправних і обездоланих в наш час. Справедливість і любов восторжествує лише тоді, коли стіни, що нас розділяють, будуть повалені, а Благість буде донесена до кожного і буде почута, зрозуміла і усвідомлена кожним включаючи глухих людей. Як виголосив Понтифік на Конференції в листопаді 2009:

Я звертаюся як до політичної і цивільної влади, так і до міжнародних організацій із закликом надати необхідну допомогу для просування необхідної поваги до гідності і прав нечуючих людей і просувати з відповідною допомогою їх повне інтегрування в суспільство (Report).

Тому, виконуючи наказ Понтифіка не є достатнім просто закликати глухих до Церкви як рівних нам і підтвердити їх право, але разом із ними працювати над реалізацією їхніх прав в межах як окремої парафії, цілої церкви так і всього суспільства.

Місія священника, як ключової особи в роботі з глухими

Не існує окремої професії чи посади священника для глухих, бо священник зазвичай має виконати весь спектр душпастирських послуг і разом з тим повинен мати спеціальну підготовку для роботи з глухими. Для роботи із глухими та слабочуючими відповідний священник призначається рішенням єпархіального єпископа.

Що стосується священників, які самі є глухими, то на сьогоднішній час таких священників налічується лише 12 на численну громаду глухих католиків у світі. Серед них є всесвітньо відомий отець Аксельрод, який, незважаючи на те, що він є сліпо-глухий, має величезні успіхи у місіонерській діяльності серед глухих та чуючих у всьому світі.

Завданням пасторального священника є залучення глухих та слабочуючих до повного життя церковної громади. Це має робитися згідно вчення Церкви, політики єпархії і статуту та із повагою до культури глухих. Пасторальний священник може працювати на повну ставку або погодинно, бути чуючим, глухим або слабочуючим. За останні 25 років в розвинених країнах спостерігається значне збільшення числа пасторальних служителів, які працюють з громадами глухих та слабочуючих.

Мета пасторального священника:

- Сприяти духовному благополуччю членів католицької громади глухих (глухих та слабочуючих осіб, їхніх родин та інших осіб зв'язаних із громадою глухих) включаючи евангелізацію, забезпечення проведення таїнств та навчання релігії
- Встановити та підтримувати ефективні та продуктивні робочі відносини між паствою єпархії, єпархіальними програмами та громадою глухих та слабочуючих
- Планувати та впроваджувати програми, які заохочують глухих та слабочуючих осіб провадити життя повністю включене в життя Церкви
- Відкликатися на питання соціальної справедливості стосовно громади глухих на місцевому та національному рівнях

Завдання пасторального священника:

- Забезпечувати душпастирство (сакраментальний супровід) глухих мирян у єпархії шляхом організації відправлень служби Божої із сурдоперекладом (для глухих) та/або титруванням (для слабочуючих)
- Організувати навчання релігії для глухих осіб в усій єпархії, включаючи вивчення та тлумачення Святого Письма
- Забезпечувати приготування до Таїнств і проведення Таїнства
- Рекрутувати та навчати катехитів для роботи із глухими особами

- Навчати глухих осіб для праці Євхаристійними службами і для душпастирських відвідин в закладах охорони здоров'я, на дому, в навчальних закладах, на дому та в місцях позбавлення волі
- Обучати глухих осіб для керування процедурою Святого Причастя
- Бути активним учасником міжнародної католицької асоціації глухих і національної католицької канцелярії для глухи
- Забезпечувати духовне/пастирське консультування, духовне направлення та проведення відступів
- Складати розклад для перекладачів жестової мови для супроводу недільних літургій та спеціальних літургійних святкувань (особливо в головному храмі єпархії)
- Складати план для єпархіальних програм та заходів, які вимагають сурдоперекладу, розподіляти відповідальність серед сурдоперекладачів, а також забезпечувати явку глухих та слабочуючих на такі заходи
- Виявляти та оцінювати потреби глухих та слабочуючих осіб, які є членами місцевих громад глухих та місцевої пастви, та розробляти пастирські плани для задоволення цих потреб
- Бути активним учасником всіх подій у місцевих глухих громадах
- Підтримувати активне спілкування із громадами глухих через друковані інформаційні бюлетені, електронну пошту, текстові телефонні повідомлення та через інші технічні засоби, такі як візуальні системи спілкування
- Щорічно брати участь в постійно діючих пастирських навчальних програмах і програмах із удосконалення жестової мови
- Виконувати в єпархії функції ресурсно-інформативного джерела та довіреної особи у справах, що торкаються громади глухих та слабочуючих
- Забезпечувати проведення занять із жестової мови та культури глухих в єпархії, особливо, в місцевій семінарії
- Виконувати функції захисника та звязкового між громадою глухих та громадою чуючих мирян
- Працювати з місцевими Католицькими організаціями для глухих та іншими місцевими організаціями та групами глухих
- Створити та підтримувати на хорошому рівні ресурсну бібліотеку з відповідними матеріалами, що мають поновлюватися і відповідати сучасному рівню

- Співпрацювати в екуменічних заходах та душпастирстві з іншими священнослужителями відповідно до єпархіальної політики
- Працювати з іншими відділами єпархії та парафіями над тим, щоб заохочувати включення глухих і слабочуючих у церковне життя на всіх рівнях
- Керувати пастирським бюджетом, включаючи подання аплікацій на гранти та проведення фандрейзингу (позацерковний збір коштів)
- Розвивати та укріплювати здатність громади глухих ділитися своїми цінностями та культурними здобутками із всією церковною спільнотою

Якості та навички необхідні для виконання обов'язків пасторального священника для глухих

- Сповідувати Християнство
- Вільно володіти жестовою мовою (експресивні навички/жестування та рецептивні навички/розуміння)
- Знати громаду глухих та культуру глухих
- Знати доктрину Католицької церкви та практику
- Розуміти церковну структуру та єпархії
- Мати катехетичну підготовку (або бажання пройти відповідну підготовку)
- Бути здатним пропагувати покликання серед священництва та релігійне життя серед глухих
- Дотримуватись професійної етики

Додаткові навички та вміння, які є дуже бажаними на цій посаді

- Управлінські навички
- Організація мережі та виїзних послуг/заходів
- Навички із організації збору коштів та складання бюджету
- Загальні душпастирські навички та та навички консультування/дорадництва
- Лідерські навички
- Вища освіта
- Організація курсів із вивчення жестової мови у місцевій семінарії

Роль громади глухих в організації церковного життя в громаді

Участь представників католицької громади глухих та слабочуючих у підборі та призначенні священника є важливою запорукою для подальшої успішної діяльності цього священника. Глухі

миряни мають визначити ступінь володіння жестовою мовою у претендента на посаду, оцінити його знання історії та культури глухих, його попередній досвід роботи і спілкування з глухими, а також здатність співпрацювати як з громадою глухих в цілому, так і з кожним членом громади в індивідуальному порядку і з належним ступенем довіри та конфіденційності. Крім того, представники громади глухих можуть проконсультувати керівництво відповідальне за призначення священника для глухої пастви щодо їхнього бачення лідерського потенціалу претендента, його шанси бути сприйнятим в громаді глухих, що є архіважливим. Якщо претендент сам глухий або слабчучий, то представники громади глухих можуть висловити свої думки щодо авторитету цієї особи в їхній громаді. Також слід взяти до уваги, що громада глухих не є однорідною чи монолітною: кожна місцева громада складається із певної кількості груп, що об'єднуються із різних причин, напр. робітники місцевого підприємства та їх родини; учасники художньої самодіяльності, спортивних клубів/секцій, мистецьких груп; жіночі організації; професійні організації глухих спеціалістів, асоціації батьків, чії нечуючі діти вчаться в місцевій школі для глухих або інтегровані в загальне навчальне середовище тощо. Близько 95% дітей із вадами слуху мають чуючих батьків, тому дуже важливо також вивчити і врахувати думку цих батьків і залучити їх разом із їх малими дітьми до активного церковного життя. Виходячи із різноманітності місцевої громади глухих та слабчучих стає зрозуміло, наскільки важливо при ангажуванні претендента до праці в якості священника/духівника для глухих докласти максимальних зусиль з тим, щоб отримати думку і побажання кожної групи місцевої громади глухих, а також чуючих батьків, в яких є діти шкільного віку. Це забезпечить спокійну і безстресову працю священника в майбутньому.

Успішні програми душпастирства для глухих у світі

В останні роки в розвинених країнах Душпастирство для глухих, іншими словами "Служіння для глухих", в першу чергу обслуговує членів громади глухих та членів їх сімей, а також тих осіб, що пов'язані із громадою глухих, працюють в громаді та в агенціях, що обслуговують громаду глухих, а часто також і чуючих вчителів, що працюють з глухими.

На заході широко розповсюдженими є чотири положення, які характеризують громаду глухих:

1. Стрижень громади глухих становлять глухі або слабчучі люди із великою втратою слуху, які народилися глухими або втратили слух у ранньому віці (долінгвальні глухі)
2. Первинним способом спілкування у глухих є візуальний (через використання жестової мови)
3. Громада глухих має свою окрему візуальну мову спілкування і культуру

4. Члени сімей, в яких є глухі та/або слабочуючі особи, а також інші особи, які родинно, професійно або соціально пов'язані із глухими та слабочуючими, можуть вважатися членами громади глухих із різним ступенем заангажованості.

Іншими словами, *душпастирська служба для глухих на заході не має на меті служити тим нечуючим людям, які асоціюють себе повністю із чуючим суспільством і намагаються максимально функціонувати, як чуючі люди, а служити тим нечуючим, які вважають себе культурологічною меншиною в чуючому суспільстві і потребують служіння їм на доступній для ній жестовій мові і з усією повагою до їх культури та традицій.*

Філософія розвитку душпастирства для глухих в розвинутих країнах

Для налагодження праці у глухій громаді, цю громаду необхідно було зацікавити і повернути до місцевого храму. На стартовому етапі розбудови душпастирства для глухої громади цю роботу могли проводити лише чуючі священослужителі, які відчували покликання стати до такого служіння, бо глухі та слабочуючі люди не були готові і не були підготовлені для такої праці. Отже, необхідно було представникам культури чуючих включитися в чужу культуру громади глухих. Міжкультуральні місії завжди були невід'ємною частиною Церкви. Ісус сам був міжкультуральним місіонером для Землі, так само як ними стали і учні Ісуса Апостоли Петро та Павло. В основу успішного здійснення міжкультуральних місій має бути покладена спеціальна і особлива турбота і дбайливість щодо нових культур, в яку вноситься Слово Боже. Аналогічна ситуація із світом глухих.

Місіонерська філософія душпастирства для глухих була націлена на заснування центрів духівництва, які управляються глухими або чуючими особами, які віддані глухим, підтримують культуру глухих і намагаються зануритися або аксимально "вжитися" в громаду глухих і жити життям громади. Цей процес зветься "занурення або інкультурація". Така модель служіння глухій пастві заснована на взаємовідносинах, які не підпорядковують і не підлаштовують уклад життя глухих чуючим та їх культурі, не намагаються "підтягувати" глухих до норм життя і поведінки чуючих людей в чуючому середовищі, а сповідує принцип "поведінкової глухоти" для священника (чуючий визнає культуру і традиції життя глухих і керується ними в громаді глухих та слабочуючих). Такий підхід вимагає відмови від принципу "змішаної ментальності" і прийняття на себе обов'язку "жити з людьми", в даному випадку-це жити життям місцевої громади глухих та слабочуючих.

Принцип змішаної ментальності означає походи у поселення "тубільців" з метою проведення місіонерських заходів, а потім повернення до свого "безпечного" місця проживання, в

якому життя побудовано відповідно до звиклої культури свого народу. Таким був звичайний стиль місіонерської практики, який з точки зору сучасної філософії має в собі ознаки патерналістського підходу. Патерналізм передбачає встановлення довірливих відносин між надавачем послуг і їх отримувачем, причому надавач твердо переконаний у власних зобов'язаннях не лише надавати послуги та турботу, в яких полягає його місія, але й піклуватися про своїх учнів і послідовників, відчувати себе відповідальним за всі їхні дії і вчинки. Але мимоволі починає контролювати їхню поведінку і вчинки, тим самим позбавляючи смаостійності і відповідальності за свою долю. Патерналізм у цьому випадку передбачає також особисту відданість та подяку власному патрону, а також неодмінну послухність в подяку за захист та турботу.

Проте, існуючі моделі місіонерської діяльності серед чуючих не показали себе дуже ефективними в застосуванні до глухих громад. Методи звичайної "чуючої культури" виявляються малоефективними при спробах налагодження необхідної глибини спілкування та довіри між членами громади глухих та чуючими служителями:

- Великі зібрання і походи\прощі не привернуть багато глухих, хоча певна кількість глухих на перших порах буде відвідувати такі заходи заради *цікавості*
- Короткотермінові заходи і програми можуть мати короткотривалий ефект, проте очікуваного позитивного ефекту на налагодження довготривалого і надійного зв'язку з місцевою громадою глухих не спостерігається
- Традиційні відправи у церквах, що мають на увазі впливати через слух, ніколи не привернуть глухих, які не можуть почути і зрозуміти

Отже, для залучення глухих до церкви потрібно розвивати нові моделі місіонерської діяльності. Велика трудність полягає в тому, що практично важко буде знайти служителів, які хочуть і готові зануритися настільки глибоко в життя глухої громади, щоб зачати жити життям максимально наближеним до життя глухих (принцип інкультурації). З іншого боку процес інкультурації є тривалим, часом болісним і не завжди успішним, бо це не є плавання чи занурення до якоїсь межі, а справжнє "хрещення" культурою і в культуру. Процес передбачає: чекання, щоб бути сприйнятим; не нав'язування цінностей чуючого світу, але привнесення розуміння права чуючих людей на власну культуру; опанування мовою; повагу та пошанування культурних цінностей місцевої громади та спільноти в цілому. Людина не може просто "застрибнути" в чужу культуру і проректи: "Ось я прийшов, щоб повести Вас за собою!". Потрібно заслужити повагу глухих людей, розвинути розуміння, довіру і любов, що є особливо важливим через традиційну настороженість і брак довіри у глухих до чуючих людей. Звичайно, у місіонера чи священника, що сам є глухим чи слабочуючим, процес входження в нову місію у громаді буде менш

проблематичним, ніж у чуючої особи, при умові дотримання наведених вище рекомендацій стосовно участі місцевої громади у процесі підбору служителя для надання душпастирських послуг для глухих. В чуючих служителів може виникнути острах щодо вимог стосовно необхідності глибокого занурення в культуру глухих, бо це з одного боку може накласти завеликий відбиток на їх власний стиль життя, а з іншого буде побоювання, що занурення є недостатнім для ефективного виконання своєї місії через необхідність жити у двох вимірах "чуючому і нечуючому світах". Адже, коли місіонер в невідомій землі оточений *постійно* чужою культурою, то при роботі з глухими неможливо себе ізолювати від чуючого світу. Тому необхідно максимально жити проблемами глухих, водночас не претендуючи на роль "глухого". Глухі люди за природою своєю є особами, що єднаються у групи почуттями взаємовідносин між собою. Тому, встановлення численних особистих взаємовідносин та пошанування глухих та слабочуючих як важливих і вартісних людських істот -ось запорука успіху. Через візуальну природу сприйняття світу глухими та їхню ментальність, яка базується на "задоволенні від побаченого", особисті взаємовідносини служителя з кожним членом громади та його родиною є тим ключем, що відкриває двері у громаду глухих та слабочуючих.

Деякі стратегії для залучення глухих людей, що виправдали себе в розвинутих країнах

- Використовувати у своїй праці відеоматеріали, а при потребі (коли присутні слабочуючі) "живе" титрування (живе титрування досить складна і дорога послуга, яка вимагає спеціального обладнання та спеціально навченого фахівця)
- Особисті відвідування служителями клубів для глухих, підприємств, де працюють глухі, місць компактного проживання (гуртожитки, будинки відпочинку тощо) та шкіл-інтернатів і відповідна співпраця з місцевим персоналом
- Турбота про людину, а не просто про "душу"
- Відвідування домівок глухих
- Персональні сесії із вивчення Біблії через особисті взаємовідносини із окремими членами глухої громади
- Співпраця з іншими організаціями, які працюють з глухими і для глухих
- Постійно використовувати жестову мову для богослужінь: спочатку у формі сурдоперекладу, а пізніше для прямої відправи на жестовій мові (якщо рівень майстерності використання жестової мови у чуючого служителя достаттній або це його рідна мова)
- Використовувати мистецтво драми для донесення Євангелія

- Знайомити з Євангелієм у хронологічному порядку, щоб забезпечити чітке розуміння загального розвитку в Біблії
- Навчати принципам, що можуть бути застосовані у практичному житті, а не лише самі притчі та історії
- Заступництво за глухих
- Для наснаження глухих показувати їм приклади успішних глухих рольових моделей у науці, праці, спорті, кар'єрі
- Піклуватися про них таких, які вони є, але не перетворюватися на їхніх патронів.

Успіхи системи душпастирства для глухих в США та Канаді

Церкви для глухих в США почали виникати ще в XIX столітті. Перша церква була заснована в 1852 році в НьюЙорку Томасом Галладетом, сином засновника першої школи для глухих. Об'єднана методистська церква для глухих в Балтіморі була заснована в 1895 році. Обидві церкви функціонують і сьогодні. Перший *глухий* священник Генрі Сайл був висвячений в 1876 році і отримав парафію у Церкві Всіх Святих для глухих у Філадельфії. На даний час в США існує розгалужена мережа душпастирських послуг для глухих, в якій задіяні глухі і чуючі служителі, і число їх постійно зростає.

В кінці двадцятого століття набув широкого розголосу Лист американських єпископів (1992), в якому особлива увага була звернена на залучення інвалідів та людей з особливими потребами до церковного життя. В листі особливо були виділені глухі люди:

Коли ми думаємо про неповносправних людей і їх місце у церкві, ми автоматично думаємо про те, щоб щось зробити для них. Ми не розуміємо, що вони можуть щось робити для нас і разом з нами. В більшості випадків виключення цих людей з церковного життя відбувається без жодного умислу. І це трапляється тому, що люди або не знають про потреби неповносправних осіб, або не мають знань, щоб зрозуміти, чи засобів, щоб задовольнити такі проблеми. Це наша пряма робота включити дітей і дорослих з різними вадами та їх родини в повноцінне життя місцевої релігійної громади. Викликом для церкви є виявлення таких родин, залучення їх до церкви і пізніше до активної участі в житті церковної громади. Тому в даний час стає імперативом для католицьких мирян допомогти церкві під керівництвом священників виявляти і наводити до церкви такі родини. Особливо це стосується глухих, бо їх вада є невидима. Їх не можна розрізнити в натовпі як сліпих чи людей із ортопедичними вадами, окрім випадків, коли вони проявляють себе почавши спілкуватися жестовою мовою. Ми завжди маємо пам'ятати, що вони не лише абсолютно рівні нам у всіх аспектах, але і нормальні у всіх аспектах. Різниця в тому лише, що вони не можуть чути. Тому вони потребують нашої уваги і допомоги, щоб віднайти шлях до церковної громади, де будуть задоволені їх особливі потреби.

Душпастирство (духівництво) для глухих в США постає у вигляді цілісної системи, яка охоплює глухих та слабочуючих осіб через численні єпархіальні служби і агенції, такі як

душпастирська служба, канцелярія з євангелізації, релігійне навчання, католицька соціальна служба, католицьке благодійництво та інші канцелярії. Душпастирство для глухих включає в себе повний спектр пасторального та сакраментального (обрядового) супроводу, євангелізації, релігійного навчання та формації, приготування до Таїнств, пасторального консультування та дорадництва, духовного керівництва, розбудови громади, зусиль спрямованих на досягнення миру та справедливості, захисту та підтримці конкретних потреб громади глухих та окремих глухих мирян, а також включення у життя Церкви.

На даний час в північній Америці існує дві основні моделі єпархального служіння для глухих та слабочуючих:

- Парафіяльна (приходська) модель, при якій громада глухих обслуговується в одному або кількох місцях. За цією моделлю душпастирство для глухих функціонує як екстериторіальна культурологічна парафія, яка обслуговує глухих та слабочуючих, членів їх сімей. А також всіх інших пов'язаних із громадою глухих (напр. вчителів шкіл глухих, чуючих працівників закладів для нечуючих тощо). Деякі єпархії канонічно встановили парафії для громади глухих подібно до етнічних або "національних" парафій. Тому тут священники пропонують аналогічні послуги як і священники влюбій іншій "чуючій" парафії.

- Інша модель єпархіальної організації служби для глухих має аналогічну назву, яка вживається у спеціальній педагогіці, що займається розробкою принципів навчання дітей та дорослих з особливими потребами - "мейнстрімінг". За цією моделлю глухі і слабчуючі не виділяються в окрему парафію або центр, а включаються ("інклюзуються"-ще один термін із новітньої педагогіки) в місцеві чуючі парафії. Натомість є визначені священники, які служать як координатори і ресурсні особи для місцевих парафій, які допомагають цим парафіям в безпопередньому служінні глухим та слабчуючим прихожанам, які є членами місцевої громади глухих.

Слід зазначити, що служіння глухим вимагає спеціальних знань і навичок, якими звичайні священники та служителі церкви не володіють. Священнику треба *добре* володіти жестовою мовою, мати знання основ спеціальної педагогіки та роботи із неповносправними, вивчити культуру, історію та традиції громади глухих.

На практиці, в більшості єпархій душпастирство демонструє елементи обох моделей. В тих єпархіях, де чітко встановлені парафії для глухих та слабчуючих, існує певна постійна кількість глухих та слабчуючих прихожан, які відвідують дані церкви на постійній основі. Така ситуація стає можливою або через персональний вибір нечуючих прихожан, або через близьке розташування церкви від компактного проживання глухих. Проте в більшості єпархій глухе

населення розсіяне по всій території єпархії, і саме цей фактор створює проблему із наданням їм послуг душпастирства і служіння. Власне тому, ті єпархії, що реалізують модель мейнстрімінгу, часто вважають, що практика централізації деяких спеціальних програм або заходів для глухих приносить успіх. Це також є виявом поваги до культури глухих.

Що стосується організації праці священника по забезпеченню Святих Таїнств для глухих та слабочуючих, то у відповідності до Заяви американських єпископів від 1978р. та Канонічного Закону (Canon Law) 1983 р., незалежно від того, яка модель душпастирства втілюється на місцях, в кожній єпархії має бути хоч один священник, який володіє жестовою мовою і добре обізнаний із місцевою громадою глухих та культурою глухих, і якому доручено проводити Святи Таїнства з глухими та слабочуючими прихожанами, що належать до громади глухих. Священник може працювати повністю лише з глухими(на повну ставку) або також і частково з іншими чуючими прихожанами.

На відміну від Сполучених Штатів Америки в Канаді лише в 2012 році вперше отримав священниці свячення глухий чоловік. Єпископ єпархії Едмонтон, до якої належить новий пресвітер, підкреслив, що це дуже важливий момент, особливо для спільноти глухих осіб. Архієпископ Річард Сміт також висловив сподівання, що люди з обмеженими можливостями зможуть таким чином краще брати участь у літургійному житті, бо глухий священник буде краще розуміти потреби людей з аналогічними проблемами і таким чином допоможе їм брати активну участь у житті католицької громади: "Для Церкви дуже важливо, щоб у відповідний спосіб ділитися своїм посланням з глухими людьми, які вписані в любов Бога і місію Церкви".

Використана література

Андрущенко В.П., Михальченко М.І. Сучасна соціальна філософія.–К.: Генеза,1996.–368с.

Балл Г.О. Особистісна свобода і гуманізація освіти// Практична психологія та соціальна робота – 2001. - №1. – С.3.

Дяченко, В. (2003). Вступне слово. *Матеріали конференції «Проблеми реабілітації інвалідів слуху в Україні і можливі шляхи їх вирішення» (стр. 11-13).* Київ: УТОГ

Іванова, І. (2000). *Соціальні і психологічні проблеми дітей-інвалідів.* Київ: Логос.

Калачев, Н.О.(1850). *О значении Кормчей в системе древнего русского права.* Москва.

Кобель, І. (2013). Навчання та соціалізація глухих в США. *Збірник наукових праць Кам'янець - Подільського національного Університету ім. І.Огієнкаю (Серія соціально-педагогічна. Випуск 21, стр.311-322).* Кам'янець-Подільський: Медобори 2006

- Кобель, І. (2012). Освіта глухих і душпастирство. Збірник наукових статей "*Жестова мова і сучасність*" (Випуск 7, стр.209-221). Київ: Національна Академія педагогічних наук України
- Нагірняк, А. (2001). Люди з особливими потребами. *Матеріали III-го Архiepархіального Собору Львівської Архiepархії Української Греко-Католицької Церкви "Ісус Христос – джерело відродження українського народу"*
- Ярмаченко, М. (1975). *Історія сурдопедагогіки*. Київ: Вища школа.
- Barclay, D., Dombo, E., & Kobel, I. (2012). An Ecological Approach to Spirituality and Mental Health Among Deaf and Hard of Hearing People. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного Університету ім. І.Огієнкаю (Серія соціально-педагогічна. Випуск 21, стр.296-311)*. Кам'янець-Подільський: Медобори 2006
- Burch, S. (2000). Transcending Revolutions: The Tsars, The Soviets and Deaf Culture. *Journal of Social History, 34(2)*, 393-401.
- Broesterhuizen, M. (2003) From care for the hearing impaired to Deaf ministry.
- George, S.G. (1995). Pastoral Activities for the Deaf in Asia: A look back and a look at the future
- Malofeev, N. N. (1998). Special Education in Russia: Historical Aspects. *Journal of Learning Disabilities, 31(2)*, 181-185.
- Principles for Understanding Deaf Ministry and Guidelines for Hiring Pastoral Ministers for the Deaf Community
- Report (2009). XXIV International Conference "Effata! The deaf Person in the life of the Church.", Vatican, 19, November 2009 (XXIV Міжнародна конференція "Євфата! Глуха особа в житті церкви», Ватікан, 19го листопада 2009). Завантажено 23.02.2010 із вебсайту <http://www.icfdeafservice.org/index.cfm?load=page&page=5>
- Zaitseva, G.(1999). Vygotsky, sign language and the education of deaf pupils. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education, 4*, 9-15